

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד
ר' **משה שניצר** ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
 בית מדרש
 למגילדי שיעור "דף היומי"
 חתום סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 5775333-03

האשה החשובה ודופת צדקה וחסד
מרת **ורדה שניצר** ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגילדי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת מנחות ל"ט-מ"ה

בס"ד, י"ג ניסן תשע"א

גליון מס' 621

השבוע בגליון

- ♦ החתם סופר חישב מליוני זהובים
- ♦ חלוצן התכלת - החיפושים, הפולמוס והחלוצנות החדשים
- ♦ מאמציו של האדמו"ר מראדזין זצ"ל
- ♦ חזקה בת אלף שנה שהתכלת נגנזה

- ♦ הוספת עליות בקריאת התורה וריבוי בנרות שבת
- ♦ עשרה מאמרות
- ♦ חייב אדם בדרך מאה ברכות בכל יום
- ♦ נשים במצוות מאה ברכות

דבר העורך

מעבדות לחרות

כוסו של אליהו הנביא ניצבה בגאון במרכז השולחן, וסביבה הנוחו בסדר מופתי קערות קטנות ובתוכן סימני ליל הסדר. עשרים וחמישה כסאות מכונסים היו סביב השולחן הארוך, שבראשו הוצב כסא גדול עם משענות עץ מגולפות.

שבועות של הכנה מאומצת לקראת הלילה הגדול הסתיימו בשעת הצהריים, בפיוזר חול רך על קרקע החדר, ובהגיע ליל הסדר בו יושבים כל היהודים ומספרים ביציאת מצרים, הגיע גם לילו הגדול של ר' יודל.

היה זה לפני כמאה שנה. בעיירה שלווה בפולין חי יהודי חסידי, ישיש בעל פנים מאירות. זקנו הלבן שירד על פי מידותיו לא הכגיר מאומה מעברו. ר' יודל, כך קראו לו, זכה להקים משפחה לתפארת, בניס ונבות, נכדים ואף נינים. לעת ערב שבר' יודל מהשטיבל כשהוא מהלך בקרב צאצאיו כמלך בגדוד. הלילה הוא עומד לשוב ולספר את הסיפור ממנהגו מימים ימימה. הוא כבר ידע, אף אחד לא ישתעמם. בכל פעם הוא הצליח לחזור ולספרו בשניות ובחינניות שהלכה והשתבחה עם השנים.

בהתרגשות רבה קראו המסובים "עבדים היינו לפרעה במצרים", כשקולו של ר' יודל רועד מהתפעמות בעודו מתנדנד בדבקות "ויוציאנו ה' אלוהינו משם", ובני משפחתו כבר יודעים על מה הוא מהרהר. המסובים התקדמו באמירת ההגדה, וכאשר סיימו לסעוד את לבם בבשר ובדגים, היטיב הסבא את השטריימל הישן שעל ראשו, והחל לספר:

תנועת ההשכלה, שהפילה אלפים ורבות מבני עמנו אשר נהו אחר הזוהר המדומה, החלה את דרכה בגרמניה. למטע קהילות מעטות שהצליחו לשמר את הגחלת ולחנך את צאצאיהן בדרך התורה והמצוות, נפלו ברשת ההשכלה יהודים רבים שהנהיגו את ארחותיהם ככל הגויים והפכו את התרבות הגרמנית למורת-דרכם. כך גם גדל לו פטור, ילד מוכשר, בבית הוריו המשכילים. בן יחיד היה פטר להוריו, שקיוו בכל

דף לט/א והמוסיף לא יוסיף על שלוש עשרה

הוספת עליות בקריאת התורה וריבוי בנרות שבת

כידוע, בערב שבת מדליקים שני נרות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ("שולחן ערוך" או"ח סימן רס"ג סעיף א'). על כך מוסיף הרמ"א (שם): "ויכולים להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג' נרות (מהר"ל) **כי יכולים להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות** (אשר"י ומרדכי מס' ר"ה ר"פ י"ט). בדבריו אלו הרמ"א מביע את חששו, שמא הוספת הנרות אינה ראויה, מאחר שהדלקת שני הנרות נתקנה כנגד "זכור" וכנגד "שמור" והדלקת נרות נוספים תטשטש את הדלקת שני הנרות כנגד "זכור" ו"שמור". אכן, בפירושו "דרכי משה" (סימן רס"ג) כתב הרמ"א: "ואדרבה, נראה כי כל המוסיף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור". אך להלכה הורה שאין להנמנע מכך, תוך שהוא מסתמך על דברי הרא"ש והמרדכי.

עשרה מאמרות: הרא"ש והמרדכי כותבים, כי אף על פי שעשרת פסוקי מלכויות, זכרונות ושופרות, הנאמרים בראש השנה, נתקנו כנגד עשרה מאמרות, מותר להוסיף פסוקים עליהם, ואין זה משבש את כוונתם הטמירה של חז"ל אשר תקנו אמירת עשרה פסוקים בדווקא. על פסיקה זו הסתמך הרמ"א הנזכר בהוראתו: **"יכולין להוסיף על דבר המכוון ובלבד שלא יפחות"**.

לומדי הדף היומי, כבר מבינים בוודאי אל נכון מדוע אנו מתמקדים בנושא זה. בגמרתנו העוסקת באופן כריכת חוטי הציצית מבואר, כי מספר כריכות חוטי הציצית נע בין שבע לשלוש עשרה. שבע, כנגד שבעה רקיעים, ושלוש עשרה כנגד שבעה רקיעים והאוויר שביניהם, ועל כך אומרת הגמרא: "הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא יוסיף על שלש עשרה". הרי לנו, בניגוד לאמור לעיל, כי **אין להוסיף על מניין המכוון**.

דיון זה נוגע למצוות רבות, בהן שבעה קרואים לתורה שהם כנגד "שבעת רואי פני המלך" ועוד. והן השל"ה הקדוש והן "חתם סופר" זצ"ל מתייחסים לנושא זה ומבארים אימתי יש להקפיד על המניין שנקבע על ידי חז"ל ומתי לא התכוונו חז"ל להגביל למספר קצוב, כי אם לקבוע את המספר שממנו אין לפחות.

ה"חתם סופר" (שו"ת או"ח סימן ע"ה), מוצא חילוק בין המצוות הנזכרות. הדלקת נרות שבת לא נתקנה על ידי חז"ל - מצווה היא מדברי קבלה לענג את השבת, ולפיכך ברור כי במאמרם להדליק שני נרות, כנגד זכור וכנגד שמור, חז"ל לא התכוונו להגביל את המצווה, כי אם לקבוע

צעילוי נשמת

הר"ר **יוסף שפילברגר** ז"ל
ב"ר צבי ז"ל
נלב"ע ט"ז בניסן תשל"ח
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידיו
הר"ר **שלמה ותרצה האוזר** שיחיו - תל אביב

צעילוי נשמת

הר"ר **ישעיה בריל** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל
נלב"ע י"ב בניסן תשס"ב
תנצב"ה
הונצח ע"י ידידיו
משפ' פרלמוטר שיחיו - גבעת שמואל

צעילוי נשמת

הר"ר **מאיר זוסוין** הי"ד
ב"ר יעקב יוסף ז"ל
נלב"ע ט"ו בניסן תש"ג
תנצב"ה
הונצח ע"י חתנו ובתו
הר"ר **אריה ודורה יעקבסון** שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **יענטה יהודית לינצר** ע"ה ב"ר חיים אשר אנשיל זאב ז"ל

נלב"ע י"ג בניסן תשנ"ה **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בנה ידידו הר"ר **שמואל לינצר** ומשפ' שיחיו פ"ת

נר ה' נשמת אדם

את מספר הנרות המצומצם ביותר שאפשר להדליק. סברה זו, הוא ממשך, קיימת גם לגבי אמירת עשרה פסוקים, שהרי בודאי לא עלה על דעתם של חז"ל להגביל אי מי באמירת שבחים לפני הקב"ה, ולא נתכוונו אלא שלא יפחתו מאמירת עשרה פסוקים. אולם החוליות שאנו עושים בציצית, לא היינו יודעים שיש לעשותן כלל לולי חז"ל תקנון. משכך, בקובעם מספר מסויים, אין בכך משום הגבלה, שהרי עד לתקנתם לא היו עושים חוליות אלא גדיל בלבד, וחז"ל המה אשר קבעו את מספר החוליות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע.

השל"ה הקדוש (בהגהותיו למדרכי שם, אות ב) מרחיב ומבאר, כי מוטל עלינו, מקיימי המצוות, לייקרן ולכבדן, אם על ידי ריבוי בעשייתן, אם על ידי עשייתן במניין מכוון שנקבע על ידי חז"ל אשר הבינו כי יש בכך מעלה ותוספת המהדירים את המצווה. מעתה, נקל להבחין בהבדל יסודי בין מצוות הדלקת נרות, אמירת עשרה פסוקים ושבעה קרואים, לבין שלש עשרה כריכות הציצית. המדליק נרות שבת רבים מענג בכך את השבת ומכבדה. כמו כן האומר פסוקים נוספים על עשרה מאמרות, מתפלל לבוראו וממליכו ביתר שאת, וגם כאשר מכבדים אנשים רבים לעלות לתורה, מייקרים אותה בכך ומשתפים אנשים רבים במצווה. לעומת זאת, אין כל עניין בהוספת כריכות נוספות בציצית על המספר שנקבו בו חז"ל. לפיכך, הדעת נותנת, כי בהתייחסם להדלקת נרות, עשרה פסוקים ושבעה קרואים, לא התכוונו חז"ל להגביל את המספר כלפי מעלה, כי אם כלפי מטה, שאין לפחות הימנו, שהרי יש מעלה למצווה בריבוייה. לא כן, בהתייחסם למספר כריכות הציצית, שאין כל הידור או מצווה להוסיף עליהם, מסתבר שחז"ל נקבו במספר שאין להוסיף עליו, שכן, זוהי הדרך היחידה לייקר מצווה זו [ועיין שם ביאור נוסף].

דף מג/ב לברך מאה ברכות

חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום

ב"שולחן ערוך" (או"ח סימן מ"ו סעיף ג) נפסק: "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות", ומקורה של הלכה זו בגמרתנו: "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רש"י (ד"ה "מה ה' אלוהיך") מפרש, שדורשים את הפסוק (דברים י"ב) "מה ה'" כאילו כתוב "מאה". בעל "קרבן אורה" מבאר זאת, שמאחר שבפסוק זה אנו נתבעים לירא את הקב"ה, עלינו להשתמש בברכות אשר בסגולתן ובכוחן להביאנו לידי יראת שמים.

מדוע דווקא מאה ברכות? "קרבן אורה" מסביר זאת, על פי מה שאמרו חז"ל (חגיגה ט/ב), "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת פעמים". מכך שלא אמרו: "אינו דומה השונה פרקו פעם אחת לשונה פרקו פעמיים", משמע, כי בכוונתם להדגיש שהשונה פרקו מאה פעמים, אינו שוכח את הדבר ששינן והרי הוא מוטבע בו, ומכאן ואילך, כל המוסיף הרי זה משובת. זהו הטעם לאמירת מאה ברכות, לשינון ולזכירת מלכותו יתברך. בדרך דומה כתב המהר"ם שיק (בסוגייטנו), כי על ידי הברכות האדם ירגיל את עצמו להודות לה' על הכל ולהבין כי הכל מאיתו יתברך.

מאה ברכות, מן התורה או מדרבנן: כאשר נבקש להתחקות על מקור תקנת מאה ברכות, נמצא כי הדעות חלוקות בנושא. לדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש א) מצווה זו מדרבנן. ואכן במדרש רבה (פרשת קורח) ובטור (או"ח סימן מ"ו) מובא, כי דוד המלך ע"ה תיקן לברך מאה ברכות בכל יום, לאחר שמתו מאה איש מישראל בכל יום "ולא היו יודעין על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות". אולם, רבינו בחיי כותב (בספרו "כד הקמח" אות ברכה), כי נראה לו שמצווה זו נתקנה על ידי משה רבינו עליו השלום, ולאחר שנשתכחה שב דוד המלך ותיקנה. ואכן, יש שנקטו בדעת רש"י, כי זהו חיוב מן התורה! ("שדי חמד" ח"ג מערכת ח' כלל ל"ד בשם דובב שפתי ישינים). הגר"ח פלאגי מביא (ב"יפה ללב" או"ח סימן מ"ו ס"ק י"ז) את דעת "סמוכים לעד", כי תקנת מאה ברכות היא הלכה למשה מסיני, ואילו החיד"א נוקט (ב"יוסף אומץ" הובא בשד"ח שם), כי לכל הדעות מצווה זו היא מדרבנן.

מאה ברכות שאדם חייב בהן: בעל "תהילה לדוד" (או"ח שם ס"ק א) מבהיר, כי אפשר לצאת ידי מצוות "מאה ברכות" רק בברכות שאדם חייב בהם, אך אדם המברך כדי להוציא את חבריו ידי חובה והוא בעצמו אינו זקוק לברכה, לא יחשיב ברכה זו במניין מאה הברכות.

מאה ברכות, מיום ליום או מלילה ללילה: חשוב לציין, כי קיימת מחלוקת בין הפוסקים, מתי מתחיל מניין מאה הברכות, מלילה ללילה (בעל העיתים סימן קצ"ה, שו"ת "בצל החכמה" ח"ד סימן קנ"ה), או מבוקר לבוקר ("תורת חיים" סימן מ"ו ס"ק י'). הדעה הרווחת בין הפוסקים היא, כי יש למנות את מאה הברכות מלילה ללילה (עיין מג"א שם ומ"ב ס"ק י"ד). אך כתב בספר "תשובות והנהגות" (ח"ב סימן קכ"ט), כי מי שחיסר ממאה הברכות מחמת תענית וכדומה, ישלימן בלילה ולכל הפחות יצא ידי חובה לדעת הסוברים שמניין מאה הברכות נמנה מבוקר לבוקר.

נשים במצוות מאה ברכות: הגר"ש ואזנר שליט"א נוקט (שו"ת "שבט הלוי" ח"ה סימן כ"ג), כי נשים פטורות ממצוות מאה ברכות, וראייתו מן ה"בית יוסף" (שם), המונה את מניין מאה הברכות שבכל יום, ובכללן ברכת הציצית וברכת התפילין, שנשים אינן מברכות אותן. אולם, בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א כתבו (ספר "ישיב משה" עמ' י"ט), כי נשים חייבות גם הן במצווה זו, שהרי גמרתנו מבארת שתכלית מצווה זו להביא יראת שמים בלב המברך, ונשים זקוקות גם הן לנטוע יראת שמים בליבן.

מאודם לרוות ממנו נחת גרמנית. עוד בהיותו פעוט רך בשנים, נהגו הוריו לטלטלו עמם לקונטרסים בהם נוגה מוסיקה קלאסית שהולחנה על ידי טובי הניצוחים. "עליו לספוג את התרבות האורח ומשחר יניקותו" סיכמו ביניהם ברצינות אופיינית. פטר התברך ולשמחת הוריו ניכר היה בו כי נער מחונן הנהו. נימוסיו והליכותיו הפכו לשם דבר בבית ספרו, ולמעט ילד אחד או שנים שהכירו את מוצאו האמיתי, סברו הכל כי דם כחול זורם בעורקיו. **כאשר** הגיע לגיל המתאים, נבחרה עבורו אוניברסיטת יוקרה בה יוכל להתפתח ולהשכיל, לקבל תואר ולהנהיל כבוד להוריו ולמולדתו. פטר התקדם במהירות והיה לסטודנט הצעיר ביותר אי פעם שהוצעה לו משרת מרצה, הדברים התגלגלו במהירות, ותוך מספר שנים מועט התמנה פטר לפרופסור בכיר בעל מקום של כבוד בהנהלת המצומצמת של נשיאות האוניברסיטה. במהלך השנים נשא לו פטר משכילה כמותו, ממוצא יהודי, במקרה. **אנו** כבר יודעים, כי מי שאינו זוכר את ידותו, מזכירים לו אותה בדרכים לא דרכים. וכך, כאשר חשב פרופסור פטר שהגיע אל פסגת ההצלחה, עשה את דרכו מכתב נוסף ארס ואנטישמיות אל הנהלת האוניברסיטה. הכותב היה גרמני טהור איש "תרבות" מוכר, שדרש במסגרת לסקר את היהודים מכל תפקיד בעל שררה ושלטון. לא הועילו לו לפטר כל הסבריו, והוא מצא את עצמו מורד לדרגת מרצה-זוטור בלבד. **הוריו** לא ידעו את נפשם מרוב צער, ואשתו אף חלתה בעקבות המאורע. הכאב והחרדה תלחלו עמוק לנפשה המתורבתת והעדינה, והיא לקתה במחלת שונות. "מי היה מאמין" שחה ביאוש, "שאנשים משכילים ובני תרבות יעללו כך..." לפטר לא נותרו ברירות רבות, ובעצת הרופאים הוא נאלץ להסיע את רעייתו למקום נופש, בו התקבצו אנשים שנוקטו במנוחת הנישן והגוף. **ערב** אחד יצא פטר לשאוף אוויר צח ביעצים, כשהוא מהרהר על מר גורלו. מבלי משים הילך בשבילי אחוזת הנופש, כשלתע הגיעו לאזניו צלילי שפה בלתי מוכרת. משהיהם את עיניו, הוא ראה זוג קשישים במהלכים באיטיות במשעולי אחוזת הנופש, ומשוחחים ביניהם בניחותא. **חושיו** ההדים לא הטעוהו. אידישו! חדרה למוחו העובדה המפתיעה. "הם משוחחים באידיש, ואי אלו יהודים חסידים מפולין". סלידה עמוקה רחש הפרופסור הנכבד ל"אוסט יידן", כפי שאלו כונו בסלוגי המשכילים. הוא מעולם לא ראה אותם ולא שמעוהם, אך חינוכם הקפדני של הוריו לא דילג על שלב השנאה לכל דבר שריח של יהדות ובלבל בתוכו. עוד דקות מספר את פסגת הסלידה והמיאוס של היהודי הגלותי, שכה הרבו ללעוג לו בקרב החוגים ה"מתורבתים". **מבלי** משים הילך אחריהם פטר באיטיות. עד שהזוג עזר ילד בקתה קטנה ונבלע בתוכו. עוד דקות מספר עמד פטר ובהה בבקתה שקרני השמש השוקעת צבעו באדום את כתליה. לפתע, שמע פטר קול רך ונעים מתפזם בקלילות בינות לעצים הירוקים. **כנחבלי** קסם נמשך פטר אחר הקול המתוק, ומצא עצמו עומד ומתבונן בשיש שישב שקוע בעולמה של תורה, שמלידי פעם הוא מכה באצבע צרדה. מעת לעת, טבל הישיב את אצבעותיו בקופסה קטנה, שאף טבק ריחני מלאו נחיריו, ושבו התרפק על הספר שלפניו ושנה את תלמודו. שעה ארוכה עמד פטר מסומר למקומו למראה החזיון שנגלה לעיניו. **הרבה** אנשים ראה פטר בימי חייו. תלמידים, מתמחים, מרצים בכירים וזוטרים. כולם זקוקים היו לעיין בספר זה או אחר לצורך קליטת ידע בתחום עיסוקם. אך מעולם לא ראה פטר קשר נפשי בין אדם לספר. פטר כמעט היה בטוח שדפי הגמרא עושים מאמץ עילאי להתקרב, ולו במעט, לעיניו הלאות של הישיב, כדי להקל מעליו במשנהו. **הוא** הרגיש כשרוי בעולם אחר, קסום ומיוחד. תקופה ארוכה שהגו מצוי בטלטלה עזה איננו מוצא מנוח לכף רגלו. זרקו אותו מהעבודה, אשתו חולה, והעתיד לא צפן בחובו בשורות מרנינות כל שהם. עתה הוא חש, כי תחושת עונג אופפת את כל עצמותיו. הרועע והשלוה שהקריין הישיב, השפיעו עליו בעצמה. **בלי** לחשוב פעמיים, דפק הפרופסור המעונב על דלת הבקתה, ולבקשתו, הובילה אותו בעלת הבית לחדרו של בעלה. **"סלה** לי אדוני שהתפרצתי לביתך" פתח פטר, "שמא תוכל לומר לי מה אתה לומד?" **חיוך** שובב נראה על פניו של הישיב כשהציע לאורחו הבלתי קרוא להקריב אל אפו את קופסת הטבק המשובח

החתם סופר חישב מלינוי זהובים: גדולי ישראל שבכל הדורות הפליגו בשבחה של מצוות "מאה ברכות". הרא"ה כתב בספרו "אורחות חיים" (דף ד), כי המקפיד במצווה זו זוכה על כל ברכה לשכר שווה ערך לעשרה זהובים, ורמז לדבר (במדבר ז) **"כף אחת עשרה זהב"**, כף בגימטריה מאה. ה"חתם סופר" זצ"ל ("תורת משה" פרשת עקב) ממשיך ומחשב, כי אדם ממוצע עשוי להרוויח **18,105,000** זהובים בימי חייו. ה"אור זרוע" (הובא ב"תורת חיים, ב"ק צ"א) כותב גם הוא, כי שני הצמידים, **"עשרה זהב משקלם"**, שנתן אליעזר עבד אברהם לרבקה אמנו, ניתנו לה כתשלום על כך שזיכתה אותו לברך את הקב"ה על חסדיו, באמרו "ברוך ה' אלוקי אברהם".

האלף לך שלמה: משעוסקים אנו בנושא זה, בלתי אפשרי להמנע מהבאת חידודו הנפלא של הגאון רבי שמואל הורוויץ זצ"ל, אחיו של בעל ההפלאה, אשר דרש את הפסוק (שיר השירים ח/יב) **"האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פרי"**, באופן הבא (הובא בשו"ת "תירוש יצהר" סימן צ"ח אות י"ד). מאחר ששכר כל ברכה שווה לעשרה זהובים, הרי ששכר כל יום הוא אלף זהובים - **"האלף לך שלמה"**. אולם, בשבת [שאין מתפללים שמונה עשרה ברכות בתפילת העמידה], חסרות עשרים ברכות למניין מאה הברכות, וכמבואר בסוגייתנו, יש להשלימן בפירות ומגדים. שוויים של עשרים ברכות הוא מאתיים זוז, וזה שאמר הכתוב **"ומאתים לנוטרים"**, מאתיים הזוזים שיחסרו לנוטרים, לשומרי השבת - **"את פרי"**, יושלמו על ידי אכילת פירות. ומי שאין ברשותו פירות ומגדנות להשלמת הברכות, ממשיך הפסוק ואומר (שם יב) **"היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני"**, יש אפשרות לישיב בבית הכנסת ולענות אמן אחר ברכות התורה וברכות ההפטר, וכך להשלים את מניין מאה הברכות...

דף מד/א חלזון זהו גופו דומה לים... ועולה אחד לשבעים שנה

חלזון התכלת - החיפוש, הפולמוס והחלזונות החדשים

בין חוטי הציצית נמנה חוט התכלת, כפי שכתב הרמב"ם (הל' ציצית פ"א הל' ב): **"ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע [צבע תכלת] וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת"**. סביב צבע התכלת התעורר הפולמוס הידוע, מי הוא זה ואיזה הוא בעל החיים הראוי לשאת את התפקיד המכובד שיפיקו ממנו את צבע התכלת. סימנים רבים אין בידינו, וכל שהותירו לנו חז"ל בסוגייתנו הוא: **"חלזון זהו גופו דומה לים, ובריותו דומה לדג, ועולה אחד לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים"**.

לאן נעלם החלזון: האדמו"ר מראדז'ין, רבי גרשון חנוך העניך זצ"ל, מוכיח בספרו "שפוני טמוני חול", כי מצוות פתיל תכלת עדיין נהגה בימי האמוראים, וככל הנראה גם לאחר חתימת התלמוד, עד לראשית תקופת הגאונים. בידי אבותינו לא השתמרו עדויות ברורות, כיצד ומדוע פסק השימוש בצבע התכלת, והוא משער, כי בשעה שהישוב היהודי בארץ ישראל התדלדל, רוב היהודים נותקו מן הים - מקום גידולו של החלזון, וכמו כן, הנכרים אשר עד לתקופה זו השתמשו בחלזון זה לצרכיהם, איתרו מקורות חילופיים לצבע שנהגו להפיק מן החלזון, וכך חברו להם תהליכים היסטוריים להעלמותו של החלזון ועמו מצוות התכלת, מאחר שאין לקיים מצווה זו כי אם בצבע תכלת המופק מחלזון זה בלבד (תוספתא מנחות פ"ט).

מאמציו של האדמו"ר מראדז'ין זצ"ל: לפני כמאה ועשרים שנה החל האדמו"ר מראדז'ין במאמציו לאתר את החלזון המבוקש. הוא יצא לנאפולי שבאיטליה, שם היו מתקני ענק מחופים בזכוכית בעומק הים, ודרכם היה ניתן לצפות במאות דגים במקום גידולם הטבעי. לאחר חקירה ודרישה הוא איתר דג מסויים, "דיו" שמו, המכונה בימינו "דיונון", וטען כי הוא החלזון המבוקש. זאת, לאור מספר סימנים שהתקיימו בו, ביניהם, המבואר בגמרא (שבת עה/א ע"פ התוס' שם ד"ה "כי היכי"), שצבע התכלת אינו חלק ממחזור דמו של החלזון, אלא כיס מיוחד יש לו ובו סוג דם נוסף אשר ממנו מופק צבע התכלת. כמו כן, הוא מצא ב"דיו" זה סימן נוסף שכתב הרמב"ם (הל' ציצית פ"ב הל' א), כי דמו שחור כדיו.

הרבי מראדז'ין זצ"ל נאלץ להתמודד עם טענות רבות שהופנו לעברו, ביניהן הסימן המובא בגמרתנו, כי החלזון אינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה. על כך השיב, כי כוונת הגמרא היא, שאחת לשבעים שנה הוא עולה ליבשה בהמוניו, ואילו בשאר השנים יש לעמול קשות כדי לשלותו מן הים, אך הדבר אפשרי. ואף ראייה הביא לדבריו מן המסופר (שבת כו/א) על נבזרזאדן שלאחר החורבן השאיר בארץ את צידי החלזונות.

ים התיכון נקרא גם ים המלח: השגה נוספת שהועלתה כנגד שיטתו, היא מדברי הרמב"ם (שם) הכותב: **"ובים המלח הוא מצוי"**, ואילו חלזון זה התמקם בים התיכון. רבי גרשון חנוך העניך זצ"ל השיב על כך, כי הרמב"ם בתשובותיו (סימן קנ"ד) מספר, כי עלה על ספינה בים המלח, והכל הרי יודעים שספינות אינן משייטות בים המלח. לפיכך, עלינו להסיק, כי הרמב"ם כינה את הים התיכון, **"ים המלח"**, מאחר שגם מימי מלוחים.

הדם התאדה בתהליך הכנתו: גם על תהליך הפקת צבע התכלת היו עוררין. תהליך זה מבוצע על ידי בישול הדם עם סממנים נוספים, וכימאים טענו, כי הוא הרתיח את העברה רכות עד שלא נותר מאומה מן הדם המקורי והצבע אינו אלא מן הסממנים.

ואמר: "הבט, זה משהוא שקשור ליהודים, לא דבר שאמור לעניין אותך". פטר נדך, "אני יהודי, אדוני, אני יהודי!" **הזקן** התישב על כסאו באחת ושפץ באזנו, "אולי לא הבנת אותי, או שמא לא שמעתי אותך טוב, בכל אופן, הספר הזה לא אמור לעניין אותך, הוא שייך ליהודים, זה משהוא פנימי שעוסק בענייני המצוות של העם היהודי". **"כן"** הגביה פטר את קולו, "הבנת, אבל גם אני יהודי" אמר כשהוא מציב על עצמו ולטש עיניים סקרניות אל הספר הצהוב.

"אתה? יהודי?" הקשה, תהה הקשיש, ובעודו בוחן את קרקפתו הגלויה של פטר, הפטיר: "לו יהי" הדו שיח המורד נקטע באחת, כאשר רעיינו של הקשיש אמרה בדאגה: "הוא צריך לנוח, בשביל זה הגענו הנה".

דלת בקתת העץ נסגרה בעדינות מאחוריו, ופטר ידע כי מחר הוא יפגוש בזקן שנית.

באותו לילה, נדדו מחשבותיו הרחק מעבר לאחוזת הנופש. מאז עמדו על דעתו ידע פטר, כי היותו יהודי הינה עובד יבשה המציית את מוצאו הקדום, אך אין לה כל קשר או השפעה על מהותו וחיי.

אולם, בדממת הליל חזרו והצטלצלו במוחו המילים שהוא עצמו זעק באזניו הכבדות של הקשיש. "אני יהודי, אני יהודי" שב ומלמל לעצמו, כשאת קריאתו מלווה הנעימה הרכה ועתיקת היומין אותה שמע עת עמד מול חלונו של הזקן.

ר' יודל התרווח על כסאו ונאחז עמוקות הזכרונות החזירו אותו אל אותו לילה ששינה את מהלך חייו מן הקצה אל הקצה. "אתה היית פרופסור?" שאל נכד מתוק והקיץ את ר' יודל משרעפיו. "ארוכה וקשה היתה הדרך", המשיך ר' יודל לא קלה בכלל אך אותו ניגון שפיים הישיר בעת שלמד את דף הגמרא, ליווה אותו בכל הקשיים והמכשולים שהסתיימו בליל הסדר לפני חמישים ושתים שנה. כאן, בפולין, בביתו של אותו קשיש, חגגתי לראשונה חג יהודי: הוא גם העניק לי את השטריימל ממנו אני מסרב להיפרד, הוסיף ר' יודל וסיפר לבני המשפחה שלא ידעו עד כה מדוע אביהם מסרב להיפרד מן השטריימל הישן שאיבד ממנו את צורתו.

עומדים אנו כעת בתחילתו של חג הפסח, בו אנו חוגגים את יציאתנו מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה ומתחילים את ספירת העומר לקראת חג מתן תורה שהיה סופו והשלמתו של התהליך שהתחיל ביציאת מצרים. **ימי** חול המועד, אין ראויים מהם ללימוד תורה, כדברי הירושלמי, ש"לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה".

בשיחה מעמיקה לפני הרים, שח מחנך וותיק, כי דווקא בימי חול המועד, שומה עלינו להתחזק בקביעת עיתים לתורה. כאשר אנו פנויים מהעיסוקים השוטפים, ומקדישים זמן להגות בתורה, הרי זו דוגמה אישית מאין כמוה עבור צאצאיו, כי הדבר החשוב ביותר עבורנו הוא לימוד התורה הקדושה. כאשר ילד רואה את אביו יושב ליד הגמרא ולומד בחדווה, כששמחת החג נסוכה על פניו, המתיקות והשלווה חודרים אל נפשו פנימה ומשפיעים עליו לשנים ארוכות.

בניסן נגאלו אבותינו ממצרים, ובניסן אנו עתידים להגאל. יהי רצון שזכות לימוד התורה, תעמוד לנו לכביאת גואל צדק במהרה בימינו. אמן.

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בספר זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק מן** ז"ל

ב"ר משה רפאל ז"ל

נלב"ע י"א בניסן תשנ"ו

תנצב"ה

הנוצח ע"י מרת **גאולה מן** תחי'

ומשפחתה שיחיו רמתן

לעילוי נשמת

מרת **שרה רוחמה רוזנפלד** ע"ה

ב"ר נחמן ז"ל נלב"ע ט"ו בניסן תש"ן

תנצב"ה

הנוצחה ע"י בנה וכלתה

הר"ר **נחמן והנייה רוזנפלד** שיחיו

מסורת בדבר החילזון: למעשה רוב גדולי ישראל מני אז ועד היום, לא הטילו תכלת זו בציציותיהם, וכפי שכתב ה"ערוך השולחן" (סימן ט' סעיף י"ב, וע"ע בספר "מעשה איש" ח"א עמ' קל"ב, התייחסותו של ה"חזון איש" זצ"ל לנידון זה), והטעם העיקרי לכך נמסר בשם ה"בית הלוי" זצ"ל, שמאחר שדג ה"דיו" לא היה נסתר מעיני חכמי הדורות ובכל זאת הם לא קבעוהו כחלזון, הרי יש בכך קבלה ומסורת כי הוא ודאי אינו החלזון, למרות הסימנים שעליו (הובא בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א סימן ב').

חזקה בת אלף שנה שהתכלת נגנזה: הגאון מקוטנא כותב (ש"ת "ישועות מלכו" א"ח סימן א'): "ודאי שאין לנו להחמיר ולחוש לצבוע חוט מדם דג ידוע, אחר שכבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגנז התכלת". כאשר ה"חזון איש" זצ"ל נשאל מדוע אין מחמירים, הרי ספק דאורייתא לחומרא, הוא השיב כי אין זה נחשב כספק מחמת הסיבות שפורטו לעיל.

חלזונות חדשים: מעניין לציין, כי בדור שעבר, הגרי"א הרצוג זצ"ל איתר חלזון בשם "הינטינה", אשר תאם לסימני החלזון המוזכר בגמרא יותר מן ה"דיו", ואילו בשנים האחרונות נעשה זיהוי שונה בדג המכונה "ארגמון קהה קוצים" (עיין ספר "התכלת", וספר "לולאות תכלת"). סימוכין לזיהויו מצאו העוסקים בנושא, בבורות ענק שנחשפו לאורך חופי ארץ ישראל וחופי צור, מלאים בקונניות נקובות של חלזונות, כדי שיגירו את דמם [ראה עוד בתשובת הגרי"ש אלישיב שליט"א הנ"ל].

מן הראוי להוסיף, שבמדרש רבה (במדבר, סוף פרשת שלח, פרשה י"ז אות ה) נאמר: "ועכשיו אין לנו אלא לבן, שהתכלת נגנז". הגאון מוילנא זצ"ל, מצוין (בביאור הגרי"א על השולחן ערוך א"ח סימן ט' סעיף ב') את דברי המדרש הללו, כמקור לדברי ה"שולחן ערוך" (שם), שבזמן הזה אין תכלת.

מהנכון לציין את המובא בספר "אורחות רבינו" (ח"א אות מ"א), שהגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל אמר, שאף שגדולי ישראל לא חששו לדעתו של הגה"ק מראדזין זצ"ל, מכל מקום, היו יחידים מגאוני הדור שנהגו כדבריו בצנעה, כגאון רבי איצ'לה מפונובויז' זצ"ל שנימק: "אם לא יועיל לא יזיק", וכן המהרש"ם מברזן זצ"ל [ועיין שם תגובת החזון איש זצ"ל].

מעניין להוסיף, כי המהרש"ם זצ"ל הורה בצוואתו, שיקברוהו עם טלית שיש בה פתיל תכלת ("תכלת מרדכי").

הגר"ע שלזינגר זצ"ל, בעל "לב העברי", גם חשש לגילוי זה וביקש שישלחו לו תכלת (עיין בהקדמה ל"עין התכלת"). ומפי השמועה שמענו גם על הגר"ש סופר זצ"ל, בעל שו"ת "התעוררות תשובה" שנהג בצנעה כן [וע"ע שם ב"אורחות רבינו" התייחסות הסייפלער זצ"ל].

קטע יומי מתוך הגליון השבועי "מאורות הדף היומי - לילדים"

מסכת זבחים • דף מ"ב • יום רביעי ט"ז בניסן

חסי אספר לקנות תסלין

כָּבֵד כְּשֶׁהָיָה יְהוֹנָתָן בֶּן שְׁמוּנָה, אָבִיו יָצַר קֶשֶׁר עִם אֲדָם יִרְא שָׁמַיִם שְׁעוֹסֵק לְפָרְנֶסְתּוֹ בִּיצוּר בְּתֵי תַפְלִין, וְהַזְמִין זֶג תַּפְלִין עֲבוּר יְהוֹנָתָן, וְכֵן הוּא הַזְמִין פְּרָשִׁית לְתַפְלִין אֲצֵל סוֹפֵר סֵת"ם. בְּאֶחָד הַיָּמִים יְהוֹנָתָן וְאָבִיו הִלְכוּ לְרֵאוֹת אֶת הַסּוֹפֵר כּוֹתֵב אֶת הַפְּרָשִׁיּוֹת. בְּדַרְךָ שָׁאֵל יְהוֹנָתָן: אָבִיא! שְׁמַעְתִּי שְׁאֵתָה אוֹמֵר לְאָמָא, שְׁבַרְתָּ הַיֵּטֵב עַל סוֹפֵר הַסֵּת"ם שְׁהוּא מְמַחֵה וִירָא שְׁמַיִם. לָמָּה זֶה כָּל כֶּךָ מְשַׁנָּה?

יָפָה שְׁאֵלָתָּ, אָמַר אָבִיו, וְהַסְבִּיר: הָאֵמָתָה הִיא שְׁאִינְגִי חוֹשֵׁשׁ שְׁמָא יִכְנִיסוּ בְּתַפְלִין פְּרָשִׁיּוֹת פְּסוּלוֹת, שְׁהָרִי אֲנִי יוֹכֵל לְבַדֵּק אוֹתָן וְלִרְאוֹת אִם הֵן כְּתוּבוֹת כְּרָאוּי. וּבְכָל זֹאת הַגְּמָרָא אוֹמֵרֶת שִׁישׁ לְקוֹנֵי פְרָשִׁיּוֹת רַק אֲצֵל מְמַחֵה שְׂדִידוֹעַ שְׁעוֹשֶׂה אֶת עֲבוּדָתוֹ נְאֻמְנָה, מִפְּנֵי שְׁצָרִיךְ לְעַבֵּד אֶת הַקֶּלֶף לְשֵׁם קִדְשַׁת תַּפְלִין, וְאִם אִינְגִי מִכִּיר אֶת סוֹפֵר הַסֵּת"ם, כִּיִּצַד אֲדַע שְׁהוּא אֲכֹן כְּתֵב אֶת הַתַּפְלִין עַל קֶלֶף רָאוּי?

למנוי גליון לילדים חייג:

1700-500-151

חודש היכרות חנם

רבותי נברך!

חדש! מאורות השבת חלק י' הלכות ברכת המזון

מים אחרונים, זימון וברכות הנהנין
אצל עשרות אלפי משפחות סעודת השבת נראית כבר מזמן אחרת. במהלך הסעודה בין מנה נוספת למזמור שבת הכל נעצר, עכשיו לומדים! בכל סעודה, הלכה. כמה אור, רגש ושמחה מתווסף לשולחן השבת!!!
אפשר להנציח את הרגע הזה, השיח של בני המשפחה, החוויה, הרוממות. אתם מזמנים. **שבת שלום ומבורך.**

לפרטים והזמנות: 1-700-500-151
להשיג בחנויות הספרים

מתחילים בלימוד בשבת חוה"מ פסח